

3. A kelták.

A kelták és régi hazájok. — Elterjedésök és hatalmuk. — Magyarhoni telepeik és történetök. — Kulturájok és szokásaik. — Velök kezdődik a vas kor. — Emlékeik a vidéken és nálunk. — Szórványosan laktak.

Sokkal ismertebb, jelentékenyebb nép voltak s amazoktól fajra nézve is különböztek a kelták (gallusok, vagy galaták), kikre, mint e föld lakóira, a hazai régiség leletek is világosan utalnak, bár a régi írók adatai e nép korábbi történetére nézve is hiányosak és ellenmondók. Herodotos ezek hazáját a Duna forrása mellé, mely szerint Európa legnyugotibb részére esik, helyezi. Más régi írók szerint a Duna mentén, északi és déli irányban, annak egész torkolatáig, főleg az Alpok között lepték el Európát. Strabón¹ szerint a régi görögök a tőlük nyugotra lakókat általában keltáknak és ibereknek vagy együvé fogva keltibereknek nevezték, mely név alá azonban különböző népek soroztattak. Európa ezen részére Kr. e. hat századdal vándoroltak, mikor Itáliában s Pannoniában is letelepedtek. Kr. e. 390-ben pedig az Allia pataknál megvervén a római csapatokat, a világvárost elfoglalták, mely

¹ I. k. II. 27—28.

arannyal vásárolt tőlük békét.¹ A Nagy Sándor korabeli görög írók már az egész nyugoti Európát a keltákénak mondják, s mikor | Kr. e. 323 e vitéz makedon király a gétákat legyőzve a Dunáig nyomult, kelta követek érkeztek táborába, hogy barátságukat felajánlják, mely alkalommal beszélgetés közben, a királynak abbeli kérdésére, hogy mi az, a mitől ők félnek? azt a büszke választ adták, hogy ők, hacsak az ég rájok nem szakad, egyébtől nem félnek.²

E nagy és vitéz nép törzsei mint óriási láncszemek fogták át földrészünket az Atlanti-oczeántól kezdve a Sziget-tengerig, sőt ezen túl is, mert csapataik nemcsak a rómaiakat, és görögöket rettegették s Európa különböző fejedelmeinek táboraiiban harczoltak zsoldért, hanem Ázsia és Egyiptom különböző pontjain is fellelhetők voltak.³ Hogy honnét és merről indultak meg eredetileg, nyugotról, Galliából-é? (Franciaország) mint Livius állítja,⁴ hol őket Herodotos is találta, melynek határai közé őket a sokkal későbbi Julius Caesar⁵ szintén szorítja, ki ott hatalmukat meg is töré; vagy pedig Ázsiából,⁶ az emberi

¹ Mommsen: ford. Toldi, J. Rómaiak története II. 123.

² Strabón Geogr. Amstelodami 1707-iki kiadás 463. l.

³ Mannert, Geographie der Griechen und Römer III. 592—595.

⁴ Livius V. 34.

⁵ Jul Caesar, De bello Gallico I. 1.

⁶ Lenhossék, Szeged-öthalmi ásatások 5—7. (Polybius után.)

nem bölcsőjéből, honnét mind az utánok következő népfajok, melyek nálunk megtelepedtek, valamennyien kiindultak: azt alig lehet többé eldönteni. Hazánkbeli lakásuknak különböző időszakból vannak több rendbeli írott emlékei. Így Nagy Sándor korából, midőn saját királyaik alatt nyugotról érkeznek, s innét délre és keletre intéznek hódító hadjáratokat.¹ A Julius Caesar² által említett anartok szintén kelták voltak, kik még Ptolemaios korában is a Tisza keleti partján, a mai Jász-Nagy-Kun-Szolnok megye vidékén laktak,³ hol, t. i. Fokoriban arany kincseik napfényre is jöttek. De laktak kelták Temesmegyében s Erdélyben is, mint a kolozsvári feliratos kő tanúsítja, hová őket Trajánus császár gyarmatosította.⁴ Később, abból az időből, midőn a rómaiak győzelmeik és foglalásaik következtében északi Olaszország, Illyria és Thrákia határitól mindinkább eltávolítottak s szűkebb térre szorultak, ismét van róluk emlékezés, midőn tulajdonképi tanyáik hazánkban a Száva torkolata (skordiskok), a Balaton tava (tauriskok). Általában ez idét Bódeni-

¹ Pulszky, Bevezetése Lübbock, tört. előtti időihez. Ford. Öreg János, II. köt. 29. l. s Lenhossék, A Szeged-óthalmi ásatásokról 5—7. l.

² De bello Gallico VI. 25.

³ I. a Ptol. térképet, melylyel Hinzpeter is egyezik, ki Caesar fentebbi művét magyarázza. (F. W. Hinzpeter, C. J. Caesaris Commentarii de bello Gallico Biélefeld 1858. a Geog. Registerben.)

⁴ Ortway, Temesvm. tört. I. 257., 272.

tótól a Dunáig, sőt Tiszáig (boi-ok) terjedtek el, állandó rémeit képezvén a szomszédos népeknek rabló kalandozásaik és kegyetlenkedéseik által.¹ A rómaiak azonban sajátságos hazájokban (Gallia Cisalpina), az Alpok és a Pó vize mentén is diadalmasan harczoltak ellenök, majd a mutinai (modenai) rettenetes ütközetben | Kr. e. 199—196 újabb győzelmet vesznek felettök (a boiokon) s őket ellatinosodni, vagy hazájukat | Kr. e. 192 elhagyni kényszerítik.² A dunántúli keltákat pedig, midőn keletre mindinkább terjeszkedének, Boirebistes dák király veri meg a Tiszánál, hol azok ekkor a jazygoknak meghódolnak. Egyébiránt mind e népségek hazájokat többször változtatták. Hazánkban Siscia (Eszék) volt fő fegyverkezési és gyülekezési helyök, honnét a szomszédos tartományokba (Moesia, Thracia, Macedonia) bebetörttek.³ Törzsfőnökeik, mint a csontvázakon talált gazdag arany ékszerek mutatják, a tolnamegyei Réglyben is székeltek.⁴ A dunántúli részekben egyébként nemcsak a rómaik, hanem a hunok és avarok korszakát túléltek, sőt némelyek szerint még a honfoglaló magyarok is találtak itt belőlök.

¹ A kelták vándorlásairól, azok jelleméről, szokásairól I. Mommsen, ford. Toldy, Rómaiak tört. II. 114—119. Mannert, Geogr. der Griechen und Röm. III. 597, továbbá Pauly, Encyclopedie des Class. Alterthums, az említett nevek alatt.

² Mannert, i. m. III. 252. 255.

³ Mommsen, Römische Geschichte II. 161.

⁴ Vosinszki, Tolnavm. tört. I. 536—538, 592.

A kelták több százados életök alatt a műveltségnek nem csekély fokára jutottak el, mit főleg az olasz- és görögországi népekkel való érintkezésöknek köszönhetnek, bár egyébként vérengző természetökről s egymás közti czivódásaikról voltak ismeretesek. Nemcsak a katonák itták meg skytha módra foglyaik vérét azok kiüresített koponyájából,¹ hanem papjaik, a druidák is embe-
reket áldoztak a ligetben isteneiknek.² Hajukat megnövesztették, mint a skythák, de magukat nem piperézték, mert a fényüzést gyűlölték.³ Kiválóan lovas nép voltak, bár a tőlük eredt lovas sírok ritkák. Számos, egymástól független törzsekben éltek. Nemcsak szántás-vetéssel, állattenyésztéssel s kis mérvben szőlőmiveléssel foglalkoztak, hanem nagy városokban is laktak, saját ezüst pénzeik voltak, melyekre írás helyett a ló képét verték (asterik-ok),⁴ olykor azonban pénzeiken a görög írást is, — még pedig hibásan utánozták.⁵ Változatos és nagyszámú ipar-cikkeik egyaránt visszatükrözik az etruskok

¹ Ammianus Marcellinus XXVII. 4.

² Plutarkhos Télfynél i. h. 91. Tacitus, Lucanus, hasonlót írnak rólok (Arch. Közl. X. kötet I. füzet 59. l.).

³ Alexandr. Kelemen III. 3. Télfynél, Magyarok őstörténete 126. l.

⁴ Pauly, Realencyclopaedie der Class. Alterthumswissenschaft, Gall név alatt (hol a keltákról bőséges adatok sorolják elő).

⁵ Pulszky Fer. Arch. Közl. XIII. 2—21.

és makedónok művészetének benyomásait,¹ mivel-hogy e népekkel együtt laktak. Fegyvereik, háztartási és használati czikkeik, ékszercik bronzból, vasból, üvegből és nemes fémekből készültek s ezek hazánknak csaknem minden vidékén találhatók, a mint arról a régészeti jelentések szólnak. Halottaikat korábbi időben, mint a görögök, elégették, később eltemették ékszerestől, fegyverestől s melléjük ételekkel megrakott bögréket raktak.

Azon népek közt, melyek vidékünkön a magyarok bejötte előtt laktak, kétségkívül a legműveltebbek, mi részben tőlük a velők együtt lakó s az utánok következett többi barbár népek messze elmaradtak. Ők voltak a görög és latin eredetű polgáriasodás és kultura terjesztői egész Európában, a kik fegyvereik és eszközeik készítésénél a vasat minden elődeiknél, mint már említők, nagyobb mérvben vették használatba, úgy hogy a vas kor tulajdonkép az ő fellépésökkel kezdődik. Leleteik Lysimakhos, Nagy Sándor s a későbbi makedón királyok pénzeivel együtt az egykori Dácia területén már széltire találtak,² a mint ezt újabban a hazai régészet fel lendülése következtében országunk területéről is mind nagyobb és nagyobb számmal konstatálják. Érmeik, a makedón pénzek barbár utánzatai s ezek közül egy pár (Nagy Sándor tetra-

¹ Lenhossék, Szeged-öthalmi ásatásokról.

² Kiepert, Lehrb. der alten Geogr. II. 333.

drachmonja, II. Fülöp-féle staterek) határunkban is találtatott s gyűjteményünkben helyzetetett el. Efféle érmek és más egyéb kelta emlékek közel hozzánk Kis-Zomboron, Szabadszálláson,¹ Szeged határában is jutottak felszínre, valamint a gyulai múzeum is több ilyen műtárgyat őriz. A határunkbeli bronz leletek között főgymnasiumunk régiségtárában szintén nem egy van, mely a keltákra látszik utalni. Így nevezetesen a mártélyi temetőben (hova azonban különböző kor- és fajbeli népek elegeesen temetkeztek) talált leletek egy része.² Mindazáltal e leletek vidékünkön korántsem oly gyakoriak, mint Dunántul, a mi azt jelenti, hogy nálunk a népesség zömét valamely más nép képezte, melyhez a kelta, mint később beköltözött és hódító nép, csak kisebb számban csatlakozott, ép' úgy mint évezredekkel később a magyar és török hódítók is csatlakoztak az itteni benszülött népekhez. melyektől azonban legtöbbször területileg is

¹ Arch. Közl. VII. 197.

² Az üveg karperecz és az összehajtogatott vaskard, bár mindkető a keltáknál is előfordul, nem rájuk utal. Mert a síri mellékletek határozottan népvándorlás kort tanúsítanak, a kardnak sincs kardkötője, melyet pedig kelta siroknál elmaradhatatlannak mondanak (Ortvay I. 566). Ellenben a tömör gömbben végződő bronz hajtű, mely gyűjteményünkben található, alakra nézve teljesen hasonlít a régölyihez (L. e. Vosinszkynál, II. 554). Hasonlót mondhatunk dillinkai edényeink egy részéről is, melyek alakja és díszítései a toluamegyei kelta edényekkel megegyeznek stb.

elkülöníték magukat. Ez a nép a dákok vagy más néven géták¹ volt, melynek széles birodalmához az egykori írók adatai szerint vidékünk is tartozott. Rokon az agathyrsokkal.

4. A dákok vagy géták.

A dákok, régibb lakásuk, történetök, szokásaik és határai. — Vidékünk és a Tisza birtokukba esik. — Boirebistés király. — A rómaiak által szorongattatnak.

Herodotos korában, mikor t. i. az agathyrsok laktak Erdélyben és a tiszántúli részeken, a géták még a Duna és a Balkán hegység közt tanyáztak,² de később a kelták és Nagy Sándor makedón király által szorongattatva; jobbra átkeltek a folyamon s ennek északi partjait lepték el. Lysimakhos makedón ki- | K. e. 294.

¹ Plinius, IV. 24., 25. Dion, LXVII. — Strabón (i. k. 467. l.) azonban különbséget is tesz — a két név használata közt, valamint a két nép közt is, azt mondván, hogy géták-nak azokat hívják, kik a Fekete-tenger és kelet felé —, dákok-nak pedig azokat, kik Germánia és a Duna felső része felé laknak, bár mindketten egy nyelven beszélnek. Amazokat a skythák közé sorolja (Geogr. XI. k. 2. §.). Ovidius, ki száműzetésekor köztök lakott (a Fekete-tenger partjain) s szokásaikról egyet-mást ír, váltakozva hol gétáknak, hol dákoknak nevezi őket (Tristium Liber). A két nép különbözősége, de egyszersmint faji rokonságát Ortvay is alaposan vitatja s bebizonyítja, hogy a dákok thrák fajta nép. voltak (Temes vm. tört. I. 218—224).

² Herodotos IV. 93.